

Українська соціал-демократична робітничка партія у працях дослідників 1917–1920-х років

Проаналізовано стан вивчення історії становлення та діяльності Української соціал-демократичної робітничої партії у працях дослідників 1917–1920-х років. Окреслено процеси, що впливали на стан наукової розробки теми.

Ключові слова: Українська соціал-демократична робітничка партія, історіографія, український рух.

В умовах державної незалежності України та переходу історичної науки з ідеологічного обслуговування політики до суто наукового пізнання, перед вітчизняними дослідниками існує потреба в переосмисленні історичного минулого і створенні нових праць, в яких на основі глибокого неупередженого аналізу, з використанням нових документальних матеріалів, обґрунтовувалися б виважені оцінки подій та явищ партійно-політичної історії України. Виникнення українських політичних партій в Російській імперії на початку ХХ ст. було історично зумовлене і підготовлене всім попереднім розвитком українського національного відродження. Першими сформувалися українські політичні партії соціал-демократичного та національно-демократичного спрямування. Однією з найвпливовіших партій в українському національному русі початку ХХ ст. була Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП). Історія становлення та діяльності УСДРП викликала великий інтерес у дослідників. Значний масив літератури про діяльність українських політичних партій на початку ХХ ст. потребує комплексного й ґрунтовного історіографічного аналізу. Глибоке, наукове, об'єктивне відтворення історичного досвіду партійно-політичних процесів у Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст. може стати методологічним ключем для розуміння політичних проблем сучасності, корисним надбанням новітніх українських партій і організацій.

Метою пропонованої статті є комплексний аналіз праць дослідників, котрі розглядали у 1917–1920-х роках історію та діяльність УСДРП в Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст. Це зумовлює наступні дослідницькі завдання: здійснити історіографічний огляд праць дослідників та розкрити їхнє значення для переосмислення і доповнення проблеми; визначити особливості стану дослідження проблеми в історіографії.

Історіографія українських політичних партій в Російській імперії на межі ХІХ–ХХ ст. залишається актуальною і маловивченою темою. Серед сучасних праць істориків, в яких фрагментарно висвітлювались окремі

аспекти історії УСДРП слід відзначити роботи історіографічного характеру [11;21;25]. Спеціальні огляди історіографії діяльності українських соціал-демократичних партій здебільшого є публікацією дисертаційних досліджень чи їх фрагментів. Особливу увагу заслуговують дослідження Ю. Висоцького [2;3], В. Головченка [6;7], А. Голуба [8], В. Колесника [19], в яких розкрито окремі аспекти досліджуваної проблеми. Головним чином більшість студій мають уточнюючий чи фрагментарний характер стосовно обраного нами напрямку вивчення. У цілому історіографічний дискурс проблеми знаходиться у площині відсутності спеціального дослідження.

Відновлення української державності у 1917 р. призвело до змін у політичному, соціально-економічному та національно-культурному житті України. Українська революція справила глибокий вплив на розвиток історичної науки, висвітила актуальні та недосліджені проблеми, започаткувала державну підтримку історичних досліджень [16, с.253]. Наукове вивчення минулого України, зокрема, партійно-політичної історії стало нагальною потребою нації. Однак в складних умовах становлення української держави у 1917–1920 рр. дослідження з української партійно-політичної історії не могли проводитися повноцінно та об'єктивно.

Дослідження з історії УСДРП, що з'явилися у 1917–1920 рр., були підготовлені активними діячами національного руху. Це в основному невеликі брошури, наукові розвідки, нариси та статті з історії УСДРП. Значна частина цих праць була видана за межами підросійської України. Це пов'язано, в першу чергу, зі складними суспільно-політичними процесами, що відбувалися в Наддніпрянській Україні у 1917–1920 рр. Чимало українських істориків було змушено емігрувати, оскільки, під чужою владою, були позбавлені можливості вільно займатися науковими дослідженнями [24, с.20]. В основному ці праці носили інформативно-описовий, узагальнюючий характер, а їх автори ставили за мету ознайомити громадськість з основними етапами становлення українських політичних партій на початку ХХ ст., їх програмними вимогами. Серед цих розвідок можна відзначити праці П. Гайдаlemівського [4], М. Грушевського [9;10], В. Дорошенка [13], М. Залізняка [15], М. Ковалевського [17], П. Стебницького [31–33], О. Лоли і Я. Довбишенка [34] та ін. [1] Всі ці дослідники, повідомляючи про існування УСДРП, не вдавалися до детального аналізу її діяльності, хоча і проливали певне світло на питання ідейної еволюції та організаційного становлення української політичної партії на початку ХХ ст. У цілому їхні праці є досить поверховими дослідженнями з історії УСДРП, але при цьому містять чимало цікавих фактів і висновків. Зокрема, в брошурі О. Лоли (під псевдонімом – В. Степанюк) та Я. Довбишенка «З історії українського соціал-демократичного руху (1900–1918)» [34], автори простежили основні віхи становлення української соціал-демократії в Наддніпрянській Україні. Висвітлюючи нелегкі часи реакції, дослідники відзначили, що «українська інтелігенція, яка служила раніше марксизму, масово тікала від нього й віддавала свої сили буржуазній національно-просвітній діяльності. Національне відродження, завдяки якому пробудились широкі маси українського сільського пролетаріату до громадського життя вносило в лави української марксистської інтелігенції хаос ідейного розброду» [34, с.13]. У цілому дослідники в загальних рисах розглянули структурну організацію РУП–УСДРП, висвітлили агітаційно-пропагандистську діяльність партії, охарактеризували основні партійні видання.

У 1920–ті рр., незважаючи на важкі умови і відносну політичну свободу, вітчизняні історики в радянській Україні продовжували плідно працювати. Цей період характеризується відносною розкутістю історичної думки та наукового пошуку. У другій половині 1920–х років зміни соціального замовлення в гуманітарній сфері привели до заборони дослідження ряду питань з історії національно–визвольного руху в Україні, і зокрема, української партійно–політичної історії. Негативною тенденцією стало кваліфікування українських політичних партій як «буржуазно–націоналістичних». Окремі праці радянських дослідників позначені рисами антиісторизму, необ'єктивності, комуністичної тенденційності, кон'юнктурщини. Якщо у 1921–1925 рр. існував ще певний плюралізм у науковому і суспільному житті, а також збереженню національних традицій сприяла політика українізації, то з 1926–1930 рр. посилення командно–адміністративного та ідеологічного наступу на українську історичну науку поступово почало переводити її на рейки марксистської методології. На перше місце в історичній науці висувалися історико–партійні дослідження марксистського спрямування, тотально запроваджувалася методологія партійно–класового трактування історичного процесу [20, с.182]. Тому в 1920–х рр. з історії українських політичних партій початку ХХ ст. було створено незначну кількість праць.

У цілому слід відзначити, що історія української соціал–демократії, порівняно з іншими українськими політичними партіями, викликала у радянських дослідників найбільшу зацікавленість. Це пояснюється в першу чергу дослідженням досить актуальних для радянських дослідників питань, що стосувались ідейних витоків більшовизму. Тому варто відзначити, що при дослідженні історії зародження та становлення РУП–УСДРП, відразу виникли дискусійні питання, суперечливі твердження, неоднозначні висновки. В контексті вищесказаного, досить цікавими є перші офіційні радянські дослідження з історії зародження та становлення КП(б)У, в яких висвітлювалася позиція більшовицької партії до інших українських політичних партій [22;23;26;35;39–43]. Так, у 1923 р. в Харкові вийшла з друку робота колишнього бундівця М. Равича–Черкаського «Історія КП(б)У», в якій обґрунтовувалася ідея рівноцінного впливу трьох соціал–демократичних організацій в Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст. – РУП–УСДРП, РСДРП і Бунду. Як писав історик «... вся масова соціал–демократична робота проводилася трьома паралельно існуючими партійними організаціями, різних за своєю національною фізіономією» [26, с.10]. Однак всі три організації за словами дослідника були хворі спадщиною царського режиму: нездоровим націоналізмом. Однак надалі автор робить досить суперечливі висновки. Дослідник вказав про велике значення Бунду в історії революційного руху на Україні, однак відразу ж визнав, що самостійної ролі Бунд не мав. Тому всю увагу М. Равич–Черкаський сконцентрував на дослідженні діяльності двох основних соціал–демократичних організацій – РСДРП і РУП–УСДРП. Автор обґрунтовував та пропагував теорію «двокорінності» КП(б)У, згідно з якою ідейними попередниками КП(б)У в рівній мірі визнавались російські більшовики та ліві українські соціал–демократи. Як відзначив сучасний історик В. Головченко, це досить зручна в політичному відношенні для вихідців із РУП, УСДРП, Бунду думка про їх рівні з російськими комуністами права на керівництво радянською Україною [7, с.23]. Висвітлюючи історію УСДРП, М. Равич–Черкаський особливу увагу

звернув на агітаційно–пропагандистську і видавничу діяльність УСДРП, а також на внутрішньопартійні розбіжності в партії. Так, зокрема, дослідник відзначив, що у важкі часи царської реакції, полеміка відносно подальшої легальної чи підпільної діяльності ледве не привела до розколу партії. УСДРП в цей період пережила «епідемію втечі та ренегатства інтелігенції», як і в РСДРП [26, с.34;27]. Вихід «Спілки» з РУП–УСДРП історик оцінив як один із перших розколів в українській соціал–демократії, що знаходилась в полоні українського шовінізму. У цілому історія українського марксизму, як вказував М. Равич–Черкаський, це історія розколів в УСДРП, звільнення марксистів із шовіністичного полону і вихід на широку дорогу міжнародного соціалізму [26, с.40].

Першими узагальненими дослідженнями з історії України, створеними на методологічних засадах марксизму є роботи історика, завідувача історичним відділом, а згодом керівника Українського інституту марксизму М. Яворського [39–43]. Це один із перших українських істориків, що спробував укласти історію України за «марксистсько–матеріалістичним законом». Без відповідної фахової практики й достатньої документації його праці нерідко були позначені ідеологічними маніпуляціями історичних фактів. Роботи М. Яворського були гостро критиковані в тогочасній українській національній історіографії за тенденційність і нефаховість, а з 1929 р. також радянською історіографією, яка «яворщиною» прозвала «націоналістичний ухил» в історії.

М. Яворський значну увагу приділив зародженню та діяльності перших соціал–демократичних організацій в 1890–х роках, причому не тільки в Наддніпрянській Україні, а й у Галичині. Дослідник здійснив спробу створити цілісну картину процесу становлення політичних партій в Україні на початку ХХ ст., зокрема, й української соціал–демократії. Історик висловлював думку про певну спорідненість у програмних засадах, тактичних настановах РУП, УСДРП і РСДРП. Однак РУП і УСДРП не вистачило зробити останній крок, щоб стати під прапор революційного марксизму. Тому РУП, УСДРП і Спілка, залишилися між революційним марксизмом та націонал–соціалізмом, опортунізмом [40, с.247–248]. Як писав історик, УСДРП «хворіла на націоналізм і не могла погодитися з тим, що пролетаріат потрібно організувати не за національним, а за територіальним принципом» [40, с.295–297]. У цілому історик робить висновок, що УСДРП своїм «меншовицько–націоналістичним дурманом» створювала тільки перепони на шляху поширення революційного марксизму. Роботи М. Яворського можуть слугувати яскравим прикладом ідеологічного наступу на українську історичну науку, поступового переходу її на рейки марксистської методології.

Особливе місце в радянській історіографії посідає фундаментальна монографія О. Гермайзе «Нариси з історії революційного руху на Україні», яка вийшла друком у 1926 р. Вивчаючи історію становлення РУП, О. Гермайзе проаналізував, в яких соціально–економічних та суспільно–політичних умовах відбувався процес зародження, формування і розвитку перших українських соціал–демократичних організацій в 1890–х роках, появу і поширення марксистських ідей серед української інтелігенції. Діяльність РУП О. Гермайзе розглядав як «передісторію» революційного марксизму на українському ґрунті, «...РУП ніби проторує шлях для з'явлення нової ідеології революційного марксизму серед української радикальної молоді й разом з тим шукає стежок до з'єднання

з пролетаріатом, до підпорядкування своєї лінії його інтересам та його прагненням» [5, с. 3]. На думку історика ідейний та організаційний розкол РУП «в період ідеологічних шукань», що привів до появи УСДРП, був явищем цілком закономірним і ознаменував собою факт появи нового соціального класу – українського пролетаріату [5, с. 250, 290]. На переконання О. Гермайзе розкол був викликаний позицією буржуазно–радикальної більшості партії, яка вимагала виконання двох основних вимог. Якщо перша вимога зводилась до проголошення національно–територіальної автономії України, то друга – визнання повної самостійності організаційного існування РУП, як української соціал–демократичної партії [5, с. 251].

Своє бачення історії становлення УСДРП висловив учасник революційного руху, колишній член Головного комітету «Спілки» Арнольд Ріш [28; 29]. Незважаючи на те, що його праці в основному присвячені дослідженню історії «Спілки», А. Ріш намагався з'ясувати природу, організацію, ідеологію української соціал–демократії, причини розколу РУП та створення «Спілки». На думку А. Ріша, нелюбов, яку «Спілка» заслужила з боку РУП–УСДРП, свідчить про їх власну дрібнобуржуазну обмеженість, про нерозуміння, яким шляхом може бути створена пролетарська партія на Україні при такому строкатому складі робітників не тільки в українському місті, а й місцями у селі. По суті, домагання українських соціал–демократів були спробою української революційної інтелігенції встановити зв'язок з селом через міський пролетаріат, використовуючи останніх як засіб для досягнення своїх цілей [29, с. 107–109]. На думку А. Ріша, дискусії навколо питань щодо політичної автономії України та умов входження українських соціал–демократів до РСДРП і привели в 1904 р. до розколу РУП [28, с. 133]. На думку дослідника, злиття УСДРП і РСДРП не відбулося не тільки через вимоги політичної автономії України та федеративного устрою Росії, а й тому, що українські соціал–демократи на той час користувалися малим політичним впливом і ще не набрали політичної ваги.

У 1920–ті роки спостерігалось піднесення у розробці питань української партійно–політичної історії, що велася за кордоном, в еміграції. З–під пера колишніх активних учасників національно–визвольних змагань початку ХХ ст. виходили мемуарні, документальні, наукові та публіцистичні праці. У цей період істотно зростає загальний науковий рівень робіт з означеної проблематики. Серед таких праць, в першу чергу, слід згадати брошуру В. Дорошенка «Революційна Українська Партія (РУП) (1900–1905 рр.): нарис з історії української соціал–демократичної партії» [12] та його статтю «РУП і УСДРП» [13]. Перша з вищеназваних робіт вийшла друком у 1921 р. у Львові і була присвячена двадцятиріччю з часу заснування РУП. Автор на основі власних спогадів та свідчень безпосередніх учасників партійно–політичного руху підготував нарис з історії становлення української соціал–демократії. Дослідник проаналізував основні етапи становлення РУП від її зародження до установчого з'їзду УСДРП. Основну увагу В. Дорошенко приділив процесу еволюції РУП в бік соціал–демократії. В. Дорошенко, щоб зрозуміти саму природу зародження та становлення української соціал–демократії, звернувся до її витоків і приділив цьому значну увагу. Розглядаючи український студентський громадський рух 1897–1899 рр., дослідник виділив українську студентську громаду на чолі з І. Стешенком, яка, за словами В. Дорошенка, «...виступала проти виключно культурництва, аполітичності

українського руху і солідаризувалася з драгоманівським радикалізмом. Гурток цей швидко еволюціонував від Драгоманова до Маркса, гублячи по дорозі частину членів...» [12, с. 3–6]. Однак створена в Києві самостійна українська соціал–демократична група не змогла трансформуватися в партію. Дослідник також згадав про діяльність «Групи сільських робітників соціал–демократів Київської губернії». У цілому В. Дорошенко один із небагатьох дослідників цього періоду, котрий розглядав діяльність первинних українських соціал–демократичних організацій в Російській імперії. Однією із центральних проблем, яку намагався розглянути В. Дорошенко, було розв'язання українського питання. Національне питання стояло наріжним каменем у програмах українських політичних партій. На думку дослідника, саме через протиріччя у розв'язанні українського питання у РУП відбувся розкол, що призвело до утворення УСДРП. Незважаючи на дещо узагальнюючий характер праці, декілька суб'єктивних тверджень, низку дрібних фактичних неточностей, розвідка В. Дорошенка містить систематизовані дані та цікаву інформацію щодо еволюції РУП–УСДРП. На відміну від праць дослідників дореволюційного періоду, розвідка В. Дорошенка містить багато фактичного матеріалу, в ній присутні конкретні імена, посилання тощо.

Серед праць українських емігрантів слід також відзначити статтю В. Садовського. Автор був одним із перших дослідників, котрий зробив важливий висновок про те, що створення РУП–УСДРП ознаменувало початок вищої політичної стадії розвитку українського національного руху в Російській імперії на початку ХХ ст. На переконання В. Садовського РУП і УСДРП у своїх програмах вимогу автономії України прийняла тимчасово з тактичних міркувань, головною ж метою було досягнення самостійності [30, с. 250–256].

Допомагають відчутти характер епохи, атмосферу партійно–політичного життя мемуарні праці активних учасників національного руху, колишніх партійних діячів. Згадки про діяльність УСДРП знаходимо у працях А. Жука [14], Ю. Колларада [18], Є. Чикаленка [37], С. Шемета [38] та інших. Недоліками творів, особливо авторів, що були активними учасниками партійно–політичних угруповань, залишаються категоричність, суб'єктивність, полемічна загостреність оцінок політичних подій, явищ, процесів тогочасної дійсності.

Отже, досліджуваний історіографічний період, що був започаткований Українською революцією 1917–1920 рр. і тривав до кінця 1920–х років, можна охарактеризувати відносною розкутістю історичної думки та наукового пошуку. Зі встановленням радянської влади на Україні на перше місце в історичній науці висувалися історико–партійні дослідження марксистського спрямування, тотально запроваджувалася методологія партійно–класового трактування історичного процесу, що призвело до певного ігнорування дослідження історії української соціал–демократії. Більшість дослідників намагалось об'єктивно та неупереджено висвітлити діяльність УСДРП у Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст. Вивченням історії партії почали займатися фахівці–історики, а їхні праці стали повноцінними науковими дослідженнями. Дослідники проаналізували витоки УСДРП, ідеологічно–організаційну еволюцію партії, основні напрями практичної діяльності, оцінили вагомий внесок партії у розвиток українського національного руху. На відміну від праць дорадянських авторів, дослідження істориків цього періоду містять багато фактичного

матеріалу, в них присутні конкретні імена, розширилась джерельна база, присутні посилання на літературу тощо.

Аналіз визначеної проблеми свідчить, що окремі її сторони ще мало досліджені, особливо це стосується історіографічних аспектів. Предметом подальших розвідок з порушеного питання може стати дослідження історії УСДРП в працях радянських, зарубіжних, сучасних дослідників.

Список використаних джерел

1. Антонович Д. Из студентських років Івана Стешенка / Д. Антонович // Робітнича партія. – 1918. – 4 серпня.
2. Висоцький О. Ю. Українські національні партії початку ХХ століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР у компаративістському вивченні) / Олександр Юрійович Висоцький. – Д., 2001. – 160 с.
3. Висоцький О. Ю. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок / Олександр Юрійович Висоцький. – К.: Основні цінності, 2004. – 272 с.
4. Гайдалемівський П. Українські політичні партії, їх розвиток і програми / Петро Гайдалемівський. – Зальцведель: Заходом «Просвітнього Відділу Української Військової Місії», 1919. – 43 с.
5. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. Т.1: Революційна Українська Партія (РУП) / Осип Гермайзе. – Б.м.: Книгоспілка, б.р., 1926. – 388 с.
6. Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України: Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. / Володимир Іванович Головченко. – Х.: Майдан, 1996. – 190 с.
7. Головченко В. І. Ідейне становлення української соціал- демократії та еволюція її поглядів на шляхи і перспективи визвольної боротьби (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): дис... д-ра політ. наук: 23.00.01 / Володимир Іванович Головченко. – К., 1997. – С. 23. 383 с.
8. Голуб А. І. Європейські обрії української соціал-демократії (кін. ХІХ – перша половина ХХ ст.) / Анатолій Іванович Голуб. – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ 1998. – 155 с.
9. Грушевський М. Історія України, прилагоджена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів середніх шкіл / Михайло Сергійович Грушевський. – К., Відень, 1920. – 216 с.
10. Грушевський М. Історія України: Прилагоджена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів середніх / Михайло Сергійович Грушевський. – Кам'янець на Поділля, 1919. – 272 с.
11. Демуз І. О. Українське питання в Російській імперії на початку ХХ ст. Історіографія: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Інна Олександрівна Демуз. – Черкаси, 2008. – 235 с.
12. Дорошенко В. Революційна Українська Партія (РУП) (1900–1905 рр.): нарис з історії української соціал-демократичної партії / Володимир Дорошенко. – Львів–К., 1921. – 38 с.
13. Дорошенко В. РУП і УСДРП / В. Дорошенко // Календар «Вперед». – Львів, 1920. – С. 225–236.
14. Жук А. До історії української політичної думки перед світовою війною / Андрій Жук // Визволення. – 1923. – №2. – С. 30–43.
15. Залізняк М. Нариси про національне питання / М. Залізняк. – К.: Серп і молот, 1918. – 144 с.
16. Калакура Ярослав Степанович. Українська історіографія: Курс лекцій. – К.: Генеза, 2004. – 496 с. С. 253.

17. Ковалевський М. Од романтики до реалізму (З історії однієї партії) // Літературно-науковий вісник. – 1919. – Річник ХХ. – Т. 73. – Кн. 1. – С. 92–107; Кн. 2. – С. 213–225.

18. Коллард Ю. Спогади юнацьких років / Юрій Коллард // Літературно-Науковий Вісник. – 1928. – Т. 102. – С. 226–233, 425–433, 727–729, 1061–1067.

19. Колесник В. Шляхом національного відродження: Національне питання в програмах та діяльності українських партій Наддніпрянщини 1900–1907 / В. Ф. Колесник, О. О. Рафальський, О. П. Тимошенко. – К.: Стило, 1998. – 226 с.

20. Масненко В. Історична думка та націотворення в Україні (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.). – Київ – Черкаси, 2001. – С. 182.

21. Меша В. Г. Українське національне відродження 1905–1914 років: (історіографія проблеми) / Володимир Григорович Меша. – К., 2004. – 157 с.

22. Михайлов В. История Коммунистической партии Украины: в самом сжатом очерке. Составлено по истории КП(б)У М. Равича–Черкасского / В. Михайлов. – Х.: Пролетарий, 1925. – 93 с.

23. Мороховец Е. Крестьянское движение и социал-демократия в эпоху русской революции. – М. – Л., 1926. – 240 с.

24. Оглоблин О. П. Українська історіографія 1917–1956 / Олександр Петрович Оглоблин. – К., 2003. – 252 с.

25. Павко А. І. Політичні партії та організації в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть: методологія, історіографія проблеми, перспективні напрямки наукових досліджень / Анатолій Іванович Павко. – К.: Т-во «Знання» України, 2001. – 112 с.

26. Равич–Черкасский М. История Коммунистической партии (б-ов) Украины. – К.: Государственное издательство Украины, 1923. – 248 с.

27. Равич–Черкасский М. Мои воспоминания о 1905 годе / М. Равич–Черкасский // Летопись революции. – 1925. – № 5–6. – С. 313–321.

28. Риш А. Очерки по истории «Спільки» / А. Риш // Летопись революции. – 1925. – № 2. – С. 125–173.

29. Риш А. Очерки по истории украинской социал-демократической «Спільки» / А. Риш. – Х.: Пролетарий, 1926. – 141 с.

30. Садовський В. Від українофільства до політики (З приводу 25–ліття заснування РУП) / В. Садовський // Літературно-Науковий Вісник. – 1925. – Т. 86. – С. 250–256.

31. Стебницький П. (Смуток П.) Українська справа / Петро Стебницький. – Пг.: Друкар, 1917. – 48 с.

32. Стебницький П. Поміж двох революцій: нариси політичного життя за рр. 1907–1918 / Петро Стебницький. – К.: Друк. т-во «Час», 1918. – 288 с.

33. Стебницький П. Украина и украинцы / Петро Стебницький. – Пг., 1917. – 48 с.

34. Степанюк В. З історії українського соціал-демократичного руху (1900–1918) / В. Степанюк, Я. Довбищенко. – Х.: Вид-во Харківського комітету УСДРП, 1918. – 32 с.

35. Фрід Д. До питання про коріння КПУ / Д. Фрід // Більшовик України. – 1927. – №10. – С. 40–49. – №14. – С. 27–38.

36. Христюк П. 1905 рік на Україні / П. Христюк. – Х.: Державне видавництво України, 1925. – 240 с.

37. Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). Ч. ІІІ. / Євген Чикаленко. – Львів: Діло, 1926. – 131 с.

38. Шемет С. Микола Міхновський / С. Шемет // Хліборобська Україна. – 1924–1925. – Кн. 5. – С. 3–30.

39. Яворський М. Історія України в стислому нарисі / Матвій Іванович Яворський. – Х., 1929. – 345 с.

40. Яворський М. Історія України в стислому нарисі: Посібник для профшкіл та робфаків / Матвій Іванович Яворський. – Х.: ДВУ, 1928. – 339 с.

41. Яворський М. Коротка історія України / Матвій Іванович Яворський. – Х.: Держ. вид-во України, 1926. – 114 с.

42. Яворський М. Нариси з історії революційної боротьби на Україні / Матвій Іванович Яворський. – Х.: Держ. вид-во України, 1927. – 415 с.

43. Яворський М. Революція на Україні / Матвій Іванович Яворський. – Ч. 1. 1917–1919 рр. – Х., 1929. – 40 с.

Березовский О.Н. Украинская социал-демократическая рабочая партия в работах исследователей 1917–1920-х годов

Проанализировано состояние изучения истории и деятельности Украинской социал-демократической рабочей партии в работах исследователей 1917–1920-х годов. Очерчены процессы, которые влияли на состояние научной разработки темы.

Ключевые слова: Украинская социал-демократическая рабочая партия, историография, украинское движение.

Berezovsky, O.M. The Ukrainian Social Democratic working-class party in works of researchers of 1917–1920th years

The progress of researches of Ukrainian Social Democratic working-class party in works of researchers of 1917–1920th years was analysed. The processes are determined which had an influence on the scientific work condition of the theme.

Key words: Ukrainian Social Democratic working-class party, historiography, Ukrainian movement.

УДК 930.1 (477) «1920/1939»

Сіроченко Г.В.

Історіографія політичних репресій 20–30-х років ХХ ст. на території України крізь призму історичних праць радянського періоду (1920–1991 рр.)

Проаналізовано історіографію масових політичних репресій на Україні, наголошує на тому, що за часів панування цензури та певного диктату в історичній науці з боку партійної верхівки було вкрай важко правдиво відтворювати історичні події.

Ключові слова: масові політичні репресії, диктат, історіографія, державний терор, історичні дослідження.

Впродовж майже півстоліття тема репресій привертала увагу вітчизняної та світової громадськості, починаючи ще з історичної доповіді М. Хрущова на ХХ з'їзді КПРС про культ особи Й. Сталіна. Навіть в умовах «хрущовської відлиги» належне висвітлення зазначеної проблеми було неможливим. Щоправда почалась реабілітація незаконно репресованих громадян, але саму проблему Великого терору замовчували, історики та дослідники відчували тягар ідеологізації суспільного життя. Як підкреслив М. С. Горбачов, «вина Сталіна і його найближчого оточення перед партією і народом за допущені масові репресії і беззаконня величезна і непростенна. Це урок для всіх поколінь» [1, с.293]. Але втягування історії в політичну боротьбу неодмінно відбивається на її об'єктивності. Політизація історичних досліджень загрожує перетворенню науки в служницю ідеології [2, с.148]. В епоху сталінізму «Короткий курс історії ВКП(б)» оголошений «могутньою ідейною зброєю більшовизму, справжньою енциклопедією марксизму–ленінізму» і надовго визначив напрямок розвитку радянської історичної науки та української в радянський період.

Метою даної статті є спроба з'ясування закономірностей зародження, становлення та основних напрямів дослідження в радянський період історії масових політичних репресій в Україні.

Історична наука, в тому числі історіографія, в УРСР в радянський період, на думку істориків того періоду, пройшла в своєму розвитку три етапи, що відповідають трьом періодам в житті суспільства. Перший – охоплює період з жовтня 1917 р. до середини 30-х років. Цей етап її становлення, що проходив в «боротьбі з буржуазними уявленнями і рецидивами аж до їх повного викорінення». Другий етап – період завершення «побудови соціалізму» (середина 30-х – кінець 50-х років), і третій – це етап «вдосконалення соціалізму». До середини 50-х років в дослідженнях